

EL LEGÍTIM DRET A DECIDIR DE CATALUNYA

CAMINS VERS L'AUTODETERMINACIÓ

RESUM EXECUTIU

**LA LEGITIMITAT DE L'EXERCICI DEL DRET A DECIDIR DE
CATALUNYA**

UN INFORME D'UNA COMISSIÓ D'EXPERTS INTERNACIONALS

NICOLAS LEVRAT

Professor de la Universitat de Ginebra, coordinador de l'informe

SANDRINA ANTUNES

Professora de la Universidade do Minho

GUILLAUME TUSSEAU

Professor de Sciences Po, Paris

PAUL WILLIAMS

Professor de la American University de Washington, DC

El *paper acadèmic sobre La legitimitat de l'exercici del Dret a Decidir de Catalunya* tracta la legitimitat de l'esforç actual de la Generalitat de Catalunya per permetre al poble català exercir el seu *Dret a Decidir* el seu destí polític. Aquest esforç es basa en l'afany anterior de Catalunya de consolidar un govern representatiu dels ciutadans catalans dins de i conjuntament amb l'estat democràtic espanyol. Quatre experts reconeguts internacionalment han estat convidats pel Govern de Catalunya a examinar la controvèrsia generada per la convocatòria d'un referèndum d'autodeterminació. Aquest ha estat convocat davant de l'oposició de les autoritats espanyoles que qüestionen la seva legalitat, en contrast amb els recents exemples de la tendència vers el reconeixement de l'autodeterminació, entre els quals el més destacat és el referèndum d'independència d'Escòcia. Els experts han analitzat la disputa i els arguments a diversos nivells de discurs, debatent de manera simultània la rellevància respectiva dels diferents corpus jurídics en els quals es troben i s'implementen les normes aplicables, així com de l'essència dels drets a respectar o fomentar.

CONCLUSIONS DELS EXPERTS

Com a resultat de llurs investigacions i reflexions, els autors arriben a les conclusions i recomanacions següents sobre el *Dret a Decidir* i la convocatòria del referèndum sobre la independència el dia 1 d'octubre:

1. Amb el temps, l'evolució del procés de negociació entre els governs català i espanyol des del restabliment de la democràcia el 1977 ens ha permès identificar moments clau en una relació política que ha anat deteriorant i en què el **govern espanyol ha renunciat progressivament a l'acomodament de les demandes territorials catalanes**. L'evolució d'aquesta relació aporta una nova llum sobre el camí tortuós cap al referèndum legalment vinculant sobre la independència política que se celebrarà el dia 1 d'octubre de 2017.

2. Immediatament **després de l'aprovació de la sentència del Tribunal Constitucional el 2010**, es va imposar a l'agenda política per part de la societat civil catalana organitzada **un fort gir en les demandes territorials vers la independència política**. A més a més, s'ha produït un clar canvi en les preferències territorials a nivell popular, passant de les preferències formulades per mantenir l'*statu quo* actual, a les demandes d'*independència política* independentment de l'edat de les persones.

3. L'exigència popular a Catalunya d'un referèndum sobre la independència política ha estat generalment justificada amb el "*Dret a Decidir*" democràtic, el qual ha evolucionat a partir del marc jurídic més tradicional i durador al "*dret nacional d'autodeterminació*". En altres paraules, les **demandes d'independència política han estat legitimades per un**

principi democràtic investit en el poble català, reforçat per la reiterada negació de donar cabuda a les demandes de Catalunya per part del govern espanyol.

4. Des del punt de vista del dret internacional, queda clar que **no hi ha cap restricció legal internacional que prohibeixi a una entitat subestatal decidir el seu destí polític, valorant la voluntat de la seva població. Tant la jurisprudència com la pràctica estatal sostenen aquesta conclusió.** La pràctica estatal s'exemplifica en que nombroses entitats subestatal geogràficament diverses han expressat la voluntat de les seves poblacions respecte a la independència. Aquesta pràctica es produeix amb i sense el consentiment de l'estat nacional. Moltes entitats subestatal han aconseguit la independència després de valorar la voluntat política de la seva població. **Els estats membres de la UE han reconegut moltes antigues entitats subestatal que han estimat la voluntat política de la seva població, decidint cercar la independència.**

5. Pel que fa al dret europeu, donada l'absència de cap disposició específica als Tractats sobre el dret d'autodeterminació dels pobles europeus sense estat dins del territori de la UE, el dret de la UE no prohibeix als pobles europeus l'exercici del seu Dret a Decidir dins de la UE. Fins i tot hi ha nombroses disposicions del Tractat que indiquen que si es volgués exercir aquest dret, la UE i els seus Estats membres reaccionarien positivament a la candidatura d'un nou Estat europeu a l'adhesió a la UE. Una pràctica recent i coherent indica clarament aquest camí. A més a més, tant com a dret humà exercit col·lectivament i com a norma fonamental del dret internacional, **la UE reconeix el Dret de Decidir.**

6. Pel que fa a la constitucionalitat de la pretensió al Dret de Decidir, **és necessari** des del punt de vista empíric, i fructífer des del punt de vista normatiu, **renunciar a la cerca d'un intèrpret constitucional suprem. El que és fonamental** en un estat constitucional que sigui fidel a les ambicions constitucionalistes, **és el diàleg continuat i el compromís amb els valors i principis constitucionals.** Només així es farà de la constitució un document viu, infós de les interpretacions concursants dels valors i principis que, per la seva pròpia naturalesa, admeten diverses lectures i concepcions. La recerca de la paraula final és inútil, il·lusòria i possiblement letal des del punt de vista polític per a una sana comunitat deliberativa.

7. Al respecte de l'anterior, el debat és molt més obert del que es pugui creure a primera vista, si s'examina amb excessiva celeritat les característiques bàsiques del constitucionalisme contemporani, especialment tal com demostra fer-ho el sistema constitucional espanyol. **Lluny de ser pertorbador del projecte constitucional que es va adoptar el 1978, la demanda catalana del Dret a Decidir sobre el seu futur polític acredita precisament el seu autèntic compromís amb el diàleg constitucional continuat, legítim en una societat oberta.** Per això rebutjar aquesta demanda simplement com a "inconstitucional" no pot ser una actitud que respongui a l'alt nivell de moralitat política que imposa l'ideal del constitucionalisme.

8. Quan a la legitimitat democràtica, poden ser legítims tant la catalana com l'espanyola, tot i que el principi de preferència externa limita la capacitat d'Espanya d'oposar-se permanentment a l'elecció democràtica de Catalunya. Tanmateix, **quan concorren competències legítimes conflictives, existeix el deure de les autoritats democràtiques de negociar**. Això es confirma mitjançant l'observació de la pràctica internacional on, en gairebé tots els casos, l'entitat subestatal i l'estat nacional negocien els paràmetres de l'estimació de la voluntat política.

9. A més a més, en una autèntica democràcia liberal, l'estat de dret no pot imposar-se a la legitimitat democràtica, ni tampoc viceversa; Per tant, **en un Estat democràtic modern, l'estat de dret i la legitimitat democràtica han de reconciliar-se**, i no podran mantenir-se contraposats durant gaire temps. En el context d'una votació d'autodeterminació, com és el cas, el marc nacional és inevitablement inadequat, ja que els processos democràtics existents per fer front a aquesta qüestió no han permès emergir una solució o un procés adients. Sembla necessari un canvi d'escala, justificant a nivell local o internacional (o ambdós) l'organització d'un referèndum. **Si les autoritats nacionals espanyoles neguen el dret de Catalunya a negociar el seu Dret a Decidir dins del marc polític espanyol, l'única via que queda per a les autoritats de Catalunya és la convocatòria d'un referèndum d'autodeterminació**.

10. Així doncs, independentment de les reivindicacions de legitimitat contraposades presentades pels actors polítics, la pràctica internacional i la jurisprudència transconstitucional demostren que els processos reeixits d'autodeterminació sempre es basen en algun moment en un procediment de negociació. Amb aquesta perspectiva, **els experts recomanen l'exploració d'un procés de negociació de sobirania meritada en el marc de la UE**. Això implicaria la participació de les institucions de la UE. Consideren que és possible en la perspectiva d'una negociació dins de la UE, implicant plenament a Espanya a la recerca d'una solució de sobirania limitada per a Catalunya, com a membre de ple dret de la UE.

RESUM EXECUTIU

ANTECEDENTS DE LA SITUACIÓ ACTUAL A CATALUNYA

Al primer apartat, el document ofereix una història política detallada de la cerca de Catalunya d'una major representació del govern dins de l'estat espanyol, d'ençà del restabliment de la democràcia el 1977 i més enllà. Tracta els esforços catalans per aconseguir una major autonomia, tant dins com independentment d'Espanya, al mateix temps que reconeix la notable contribució catalana a l'estabilització de la democràcia a Espanya després del 1978. Descriu a la vegada les respostes constants, de vegades

antidemocràtiques, d'Espanya a aquests esforços, i també explica les pressions polítiques, socials, econòmiques i històriques que condueixen al proper referèndum d'autonomia de Catalunya l'1 d'octubre de 2017.

Històricament, a Catalunya hi havia cinc partits polítics principals que van assolir la representació tant en els parlaments regional com nacional. En primer lloc, Convergència i Unió (CiU), la federació d'un partit de centredreta i d'un partit democratacristià. La federació va encapçalar el govern català ininterrompudament a partir de les primeres eleccions catalanes i fins a l'any 2003, mentre treballava per a un sistema en què creixia gradualment l'autogovern. No obstant, les discrepàncies entre ells van suposar la dissolució de la federació l'any 2015, i cadascun va emprendre el seu propi camí. El segon partit en importància ha estat tradicionalment un partit *Socialista* de centreesquerra i pro federalista, federat amb el PSOE espanyol, que guanyava històricament a Catalunya les eleccions al Parlament espanyol.

Aquests eren seguits històricament per la branca regional del PP espanyol, un partit dretà a favor de l' statu quo, o fins i tot de recentralització, hereu de l'antiga *Alianza Popular* creada pels líders de la dictadura franquista. *Esquerra* (ERC), un partit d'esquerres independentista, va ser fundat el 1931 just abans de la Segona República espanyola i va encapçalar el govern de Catalunya fins al cop d'estat franquista. Van participar al govern breument entre 1984 i 1987, i de nou el 2003 en coalició amb el PSC i l'ICV-EUiA, aquesta última formació una coalició d'esquerres i verda, pro-federalista. ERC ara forma part de la coalició governamental *Junts pel Sí*.

Els novells són les *Candidatures d'Unitat Popular* (CUP), partit d'esquerres i independentista que va presentar-se a les eleccions al Parlament de Catalunya per primer cop el 2012, després de temps centrant-se en la política municipal. Un altre nou partit, *Ciutadanos* (C's), va concórrer per primera vegada a unes eleccions catalanes el 2006 en una llista unionista, que denuncia persistentment els presumptes excessos i mentides dels partits i col·lectius sobiranistes catalans, argumentant que Catalunya és constitucionalment una *nacionalitat* i que ja gaudeix d'un autogovern considerable, mentre que insisteix que el debat de la independència és inconstitucional. *Podemos*, un partit d'esquerres estatal establert el 2004 amb una replicació regional, forma part de la coalició *Catalunya Sí que Pot* (CSQP) juntament amb ICV-EUiA. No mostra cap posició clara pel que fa a la política territorial, però està d'acord en que el poble català té dret a votar en un referèndum sobre la independència.

D'ençà del restabliment de la democràcia, les negociacions amb els diferents governs espanyols han seguit tres estratègies diferents: la primera és coneguda popularment com "peix al cove" (1980-2003); després una estratègia "dura" (2003-2012) i, finalment, l'estratègia del "joc de la gallina" (2012-avui). El retorn polític ha estat cada vegada més insatisfactori per la banda catalana, deixant un fort sentit de malcontentament entre els

catalans, cosa que ha contribuït a fomentar les creixents demandes d'independència política des de 2010, després de la sentència de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya per part del Tribunal Constitucional espanyol, que va erosionar dramàticament l'Estatut aprovat pel poble català l'any 2006. Això va donar lloc a un acord entre CiU i ERC pel qual es van comprometre a consultar el poble català, així com el tràmit parlamentari d'una Declaració de sobirania i del *Dret a Decidir* del poble català. Això va obrir el camí a un referèndum consultiu no oficial per al qual el Parlament de Catalunya va formular una petició formal demanant al Govern espanyol que transferís les competències necessàries. Això fou denegat pels dos grans partits, PP i PSOE. La consulta es va realitzar de totes maneres, tot i la seva prohibició legal i rebuig per part d'Espanya, amb el resultat d'un 80,8% que mostrà suport per a la independència.

Davant la mostra de descontentament popular, el president Mas va convocar eleccions anticipades el setembre de 2015 com a plebiscit de fet sobre la independència, amb l'acord entre CDC—*un dels antics socis de la coalició CiU, federació de partits que es va dissoldre al juny de 2015*—i ERC principalment però també amb partits com Demòcrates de Catalunya, MES i Avancem; i amb *Assemblea i Òmnium*—principals organitzacions de base que recolzen l'autodeterminació—per a formar la coalició *Junts pel Sí*. La coalició va guanyar les eleccions i es va aliar amb la CUP per a formar majoria parlamentària. Es va considerar un mandat democràtic per iniciar el procés de secessió. No obstant, el govern espanyol va portar la resolució parlamentària que sustentava el procés davant del Tribunal Constitucional, que la va suspendre automàticament. Atès que el Govern espanyol ha demostrat repetidament que no està disposat a negociar, la majoria parlamentària s'ha compromès amb un referèndum jurídicament vinculant que se celebrarà el dia 1 d'octubre de 2017 com a pas definitiu per permetre que els ciutadans catalans decideixin democràticament el seu futur estatus polític.

CONCLUSIONS INTERMÈDIES

El document analitza l'evolució del procés de negociació entre els governs català i espanyol des del restabliment a Espanya de la democràcia el 1977. Mitjançant una tipologia de tres tipus diferents d'estratègies de negociació—la del *peix al cove* (1980-2003); la *dura* (2003-2012) i la del *joc de la gallina* (a partir del 2012)—hem identificat tres fases de negociació entre els governs català i espanyol al llarg dels anys. L'anàlisi d'aquest procés de negociació al llarg del temps ens ha permès identificar els moments clau d'una relació política que s'ha anat deteriorant, en els que els governs espanyols, tant aquells encapçalats pel PSOE o com pel PP, han anat renunciat progressivament a adaptar-se a les demandes territorials catalanes. Clarament, l'evolució d'aquesta relació vessa una nova llum sobre el tortuós camí cap al referèndum legalment vinculant sobre la independència política que se celebrarà el dia 1 d'octubre de 2017.

FONAMENTS PER AL DRET A DECIDIR DE CATALUNYA

En aquest segon apartat, el document analitza els orígens sociològics, filosòfics i constitucionals del *Dret de Decidir*. Observa que el *Dret a Decidir* emana del principi liberal-democràtic del dret de les persones a l'expressió democràtica individual, i que tant la filosofia política com la pràctica constitucional emparen cada cop més a les entitats subestats que exerceixen aquest dret mitjançant un referèndum. En la història recent, les entitats subestats han desafiat les ordres constitucionals dels estats exercint el *Dret de Decidir*. Aquests desafiaments sovint condueixen a canvis constitucionals negociats que reflecteixen millor el principi del govern representatiu.

Si res caracteritza i distingeix la vida social i política dels darrers anys a Catalunya, és l'aparició del debat sobre la *sobirania*; la idea que els ciutadans de Catalunya han de decidir el seu propi destí. Mostra la intensificació del procés polític vers noves demandes d'autodeterminació, i el *Dret a Decidir* no es pot dissociar del paper de l'organització de la societat civil d'una banda, i una creixent insatisfacció de l'opinió pública amb el grau d'autonomia a Catalunya de l'altra.

Davant del bloqueig polític imposat pel govern espanyol després de l'intent de reformar l'Estatut d'autonomia de Catalunya, i el procés tens experimentat per la població catalana una vegada que el projecte de llei entra al Parlament espanyol, una societat civil vibrant i polititzada va intentar impulsar progressivament el govern català i els partits polítics a prendre posicions sobre la qüestió de la independència. Una part important de la població, tant de la societat civil com de l'elit política, va començar a defensar el dret de Catalunya de decidir el seu propi futur, així com l'opció d'esdevenir un estat independent. Una gran part de la població catalana pressiona els polítics amb una sèrie d'esdeveniments polítics, protestes i altres manifestacions enormes. Les manifestacions massives de cada any a partir de l'any 2006 han revelat les etapes en què s'ha convertit la societat civil activa i transversalment ideològica i activa, que recolza el dret dels catalans a decidir el seu futur. El 2010, els moviments immensos que reclamen la independència van arribar a les primeres línies i van anar organitzant sense descans les manifestacions massives de l'11 de setembre, la Diada nacional de Catalunya. El lema "*Som una nació. Tenim el Dret de Decidir*" es va convertir ràpidament en un reclam massiu independentista.

Aquesta nova crescuda de la mobilització catalana també identifica un segon canvi en la protesta catalana, ja que els grups polítics i civils a favor de la sobirania catalana s'havien distingit tradicionalment per agrupar forces que no necessàriament donaven suport a la idea d'un estat independent. Ambdós grups havien concentrat les seves exigències en facilitar el manteniment del caràcter diferenciat dels catalans mentre encara formaven part d'Espanya. No obstant, en el moviment d'independència contemporani, la combinació de la mobilització

de dalt a baix i de baix a dalt per a la causa de la independència va sorgir clarament com una protesta contra la forma en què exercia el poder l'Estat espanyol.

Cal assenyalar que la qüestió del nacionalisme és discutible. Tot i que la identitat nacional catalana té una influència significativa en el suport a la independència, cal esclarir aquesta noció de nacionalisme per evitar conclusions capcioses. La identitat no és tot el que dona suport a la independència. En aquest sentit, el Baròmetre d'opinió pública del gener de 2013 del *Centre d'Estudis d'Opinió* (CEO) aporta evidències de que la identitat nacional era motiu per la meitat dels enquestats que deien que votarien *en contra* de la independència, mentre que el motiu identitari el donava menys d'una quarta part dels que deien que votarien a favor. D'altra banda, una gran majoria dels que votarien favorablement ho farien per a aconseguir una major capacitat i per complir un desig d'autogestió econòmica.

Tanmateix, el motiu preeminent de votar per la independència en un referèndum es basa en la idea democràtica del "*Dret de Decidir*" que encarna una concepció cívica/democràtica/liberal d'un projecte nacional, en lloc de materialitzar la versió essencialista del dret a l'autodeterminació de les nacions. El lema polisèmic del *Dret a Decidir*es fonamenta, doncs, en teories democràtiques que proporcionen un enfocament democràtic de la secessió basat en el dret individual a l'autodeterminació o l'autonomia.

En aquest sentit, val la pena esmentar la definició del nacionalisme que suggereix Montserrat Guibernau, que "és a la vegada una ideologia política i un sentiment de pertinença a una comunitat, els membres dels quals s'identifiquen amb un conjunt de símbols, creences i formes de vida, i tenen la voluntat de decidir sobre el seu destí polític comú". Així, si bé el nacionalisme es relaciona, en ocasions, amb discursos polítics ètnics anacrònics, en altres es planteja com un nou moviment social progressiu a favor de l'emancipació política dels pobles.

En un pla més abstracte, el *Dret a Decidir* de Catalunya implica qüestions de principi que es poden plantejar en diversos nivells, geogràfics, econòmics, demogràfics, lingüístics, polítics, etc. Implica de forma fonamental i dramàtica el dret a definir l'estructura institucional en què es vol viure i evolucionar.

El constitucionalisme contemporani es fa ressò dels aspectes polítics de les teories del contracte social. La qüestió de l'autodeterminació, entesa com la possibilitat d'escollir col·lectivament l'estructura institucional de la vida pròpia, està intrínsecament relacionada amb l'ideal d'autonomia política, tant per a individus com per a grups.

Per contra, "la Constitució [espanyola] es fonamenta en la indissoluble unitat de la Nació espanyola, pàtria comú i indivisible de tots els espanyols, i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions que l'integren i la solidaritat entre totes elles". Aquesta disposició va ser vehementment invocada pel Tribunal Constitucional espanyol per a impedir que es pogués entendre el poble català com a entitat sobirana. Però les

justificacions per a concedir o rebutjar aquest dret a nivell de normes legals es basen necessàriament en arguments meta legals (és a dir, polítics, morals, ètics, o filosòfics). Per això, les consideracions purament jurídiques no són un obstacle per a un debat de principi. Des d'aquesta perspectiva, existeixen diverses doctrines justificatives per al dret a l'autodeterminació a través de la independència i, si el col·lectiu pertanyia anteriorment a un Estat més gran, la secessió. Segons la doctora Margaret Moore, de la Queen's University, Canadà, existeixen tres grans classes de teories normatives que poden justificar el dret a la secessió.

La primera és la *teoria de la causa justa*, en què el dret a la secessió s'entén com a remei a una situació d'injustícia la causa de la qual és, almenys parcialment, la pertinença del col·lectiu oprimat a un altre, opressiu. El *Dret a Decidir* i, finalment, el dret a la secessió, s'entenen com a formes col·lectives del dret a la resistència a l'opressió. Aquesta prerrogativa és fonamental per al constitucionalisme contemporani i figura, per exemple, a l'article 2 de la *Declaració de l'home i el ciutadà* francesa.

La idea d'una annexió injusta pot ser difícil d'aplicar en el context espanyol, ja que fa tres segles que Catalunya va passar a formar part de l'Estat. Actualment, l'Estat espanyol no provoca una violació en massa dels drets humans. No obstant això, tot i que no es pot identificar una explotació massiva, sembla que les diverses anàlisis de les relacions financeres entre Madrid i Barcelona solen demostrar que hi ha una mena de desequilibri estructural i durador entre ambdós. A més a més, el dret del poble català a l'autodeterminació a Espanya, és a dir, el que es coneix com a "autodeterminació interna" només està imperfectament garantit.

A l'abril del 2014, el Parlament espanyol va negar una vegada més la possibilitat d'organitzar un referèndum que hauria estat constitucionalment vàlid. Els últims intents de la Generalitat i del Parlament per iniciar un procediment participatiu sobre el *Dret a Decidir* van ser rebutjats pel Tribunal Constitucional com incompatibles amb la norma suprema. El fet mateix que, durant els últims anys, Madrid ha recorregut a tots els possibles mitjans legals i constitucionals per impedir qualsevol discussió sobre les reivindicacions catalanes ha provocat un bloqueig polític i institucional.

Madrid ha arribat a presentar querelles contra les autoritats polítiques per haver organitzat una consulta popular. A títol d'exemple, l'expresident de la Generalitat de Catalunya ha estat sentenciat a dos anys d'inhabilitació i a una multa de 36.500 euros pel delictes de desobediència. Contradient els principis constitucionals bàsics de les societats lliures i democràtiques, diversos membres del parlament català, inclosa la presidenta, han estat acusats d'aprovar al Parlament el 6 d'octubre del 2016 una resolució sobre la celebració del referèndum sobre el futur polític de Catalunya, a més de permetre certes votacions parlamentaries i de publicar informes de comissions d'investigació. Sembla ser que ha sorgit una mena de política sistemàtica d'obstrucció al govern de la Generalitat de

Catalunya, privant els catalans d'una part crucial del seu dret a l'autodeterminació com a col·lectiu al qual es nega tota possibilitat de debatre el seu futur amb les autoritats legítimes.

La segona teoria es basa en el *Dret a Decidir* per llibertat d'elecció, és a dir, en la idea liberal fonamental de l'autonomia individual, en la qual els individus que són membres d'una comunitat política tenen un dret legítim de definir els límits territorials del col·lectiu en què exerceixen el dret a l'autogovern. Això no requereix cap injustícia específica per justificar les reivindicacions del *Dret a Decidir* i, en última instància, de secessió. S'estableix un vincle clar entre l'autonomia individual, que permet a un individu unir-se a un grup en l'estat de la naturalesa i el dret a retirar-se d'ell, simplement fent ús de la llibertat fonamental en què es va fer possible el naixement primigeni de la unitat política.

Finalment, la teoria de l'*autonomia col·lectiva* abandona la perspectiva individual i prefereix un enfocament comunitari de subjectes polítics en què els grups gaudeixen d'un estatus moral específic, de vegades deduït que l'autodeterminació es pot entendre com un dret humà de grup. El vincle col·lectiu entre individus es fa evident, per exemple, en un llenguatge compartit, una cultura compartida, una religió compartida, una forma de vida compartida, etc. Els valors i sentiments i aspiracions col·lectius no es poden reduir a l'elecció o al benestar individuals. Tenen valor en si mateixos. En el dret internacional, aquest raonament està relacionat amb el "principi de les nacionalitats". Aquesta mena de justificació és perfectament aplicable a Catalunya, ja que les característiques culturals específiques són àmpliament reconegudes, especialment des del punt de vista legal, en l'Estatut de la Comunitat Autònoma. No obstant això, la tesi de "autonomia col·lectiva" s'ha de confrontar amb certes objeccions. Una dificultat està relacionada amb la reificació d'identitats col·lectives que pot comportar. Aquesta tesi redueix la fluïdesa de les cultures i la possibilitat que evolucionin. També oblida que els intercanvis, contactes, etc. impliquin necessàriament que cap cultura sigui autònoma i totalment estàtica. D'altra banda, els individus que componen el grup tenen "múltiples identitats", moltes d'elles superposades. Finalment, existeixen diverses concepcions incompatibles de com es forma una identitat col·lectiva. Insistent en la cultura, la història, l'origen ètnic, la religió i la llengua, es pot proposar una concepció determinista d'una nació, de manera que gairebé no es pot canviar la seva pertinença.

Però donat que es relaciona amb principis fonamentals de la governança humana i expressa un valor fonamental del constitucionalisme, l'autonomia o l'argument democràtic sembla ser una premissa a la que recorren totes les tesis que justifiquen la secessió. Aquest argument és senzill: si la majoria dels catalans volen tenir el Dret a Decidir sobre el seu futur, hauran de tenir-lo; si la majoria dels catalans volen la independència, llavors han de tenir-la.

Però és possible que el raonament no sigui tan evident.

El problema més imperatiu és el dels actors involucrats, és a dir, els que tenen interès en la presa de decisions i que, per tant, segons la lògica de l'autonomia, s'han de pronunciar sobre el *Dret a Decidir* o el dret a la secessió. Aquest principi democràtic obliga a l'Estat existent d'una certa manera. De fet, la negativa a sotmetre's a la voluntat popular seria en si una violació de diversos drets fonamentals que es troben intrínsecament arrelats en el projecte del constitucionalisme tal com s'hi ha adherit Espanya el 1978, i per tant una causa que legitima la secessió.

No obstant, és possible en aquest cas reivindicar que tothom ha de votar, inclosos els membres de l'estat no autònom que reivindica l'autonomia. La qüestió, per tant, és la dels interessos que cal considerar que tenen més pes. A primera vista i a l'estadi dels principis fonamentals, no sembla possible una resposta clara. Es poden desenvolupar molts arguments a favor d'una solució o una altra. És per això que cal debatre i pensar de forma adient. Només una deliberació acurada i justa, com la que va donar lloc a la definició de qui podria participar en els referèndums d'independència del Quebec, d'Escòcia o de Nova Caledònia, pot proporcionar una solució.

En segon lloc, podria emergir una mena de "terreny rrelliscós" com a resultat de l'argument d'autonomia basat en l'elecció. Conduiria a la dissolució general de les unitats polítiques. Si la majoria dels catalans tria la independència, a Catalunya hi haurà una minoria no catalana de persones hostils o descontentes. També haurien de tenir dret, en nom dels principis que justifiquen la independència de Catalunya, de reivindicar la seva pròpia secessió? Si el moviment independentista és doctrinalment coherent, cal admetre-ho, tret que es puguin fer arguments contundents per justificar una resposta contrària. En aquest sentit, els catalans semblen ser bastant coherents. A la "Vall d'Aran", que s'inclou al territori de Catalunya, viu una minoria occitana. L'Estatut català hi dedica tot un capítol a aquest territori. Deixa clar que, tenint en compte la personalitat nacional específica d'Aran, els drets dels aranesos són reconeguts i respectats.

Catalunya, a diferència de molts altres grups o col·lectius que es pugui identificar, té indubtablement una història específica, desenvolupa una cultura original, utilitza una llengua específica, ha lluitat des de fa molts anys per a impulsar una evolució institucional per mitjans pacífics i democràtics, etc. A primera vista, aquest fet fa que les seves reivindicacions siguin més contundents que les de molts altres. Els catalans han construït un fort projecte col·lectiu. No és impossible que sorgeixin reivindicacions contraposades i es demostrin igualment o més legítimes. Però, en qualsevol cas, s'ha de desenvolupar una argumentació detallada a través del debat, la discussió i la deliberació que prenguin seriosament cadascuna, d'acord amb el principi fonamental de la "igual consideració d'interès".

També val la pena subratllar que la pràctica de l'autodeterminació mai no ha confrontat el problema. La majoria de casos passats de l'exercici del dret a l'autodeterminació, si no tots, s'han aplicat dins de les fronteres existents d'una unitat administrativa o política del

poder sobirà actual (Estat, Imperi, possessió colonial), tant si la població del territori era homogeni pel que fa a la identitat, la llengua, la religió o altres característiques comunes, com si no. Aquesta pràctica està etiquetada en dret internacional com el principi *uti possidetis*; prioritza l'ús de les fronteres territorials existents per definir la circumscripció per damunt de la delimitació d'un "poble" per raons sociològiques, històriques, lingüístiques o d'altre tipus.

A diversos punts a suara, s'ha asseverat que les coses són inestables, que necessiten un debat més extens per a conduir a una situació en la que es conegui on es situen els interlocutors i quins són els seus arguments. Però a causa de totes aquestes incerteses, es pot dubtar de la possibilitat d'idear un procediment precís per decidir sobre aquests problemes.

En el seu fonament, la qüestió del *Dret a Decidir* es pot considerar molt legítimament com fora de l'abast del dret. De fet, és el dret a la lliure expressió sobre la mateixa possibilitat de crear un nou estat. Com a conseqüència, difícilment es pot regular per llei, ja que és precisament el procés pel qual pot arribar a existir un nou estat, és a dir, una nova entitat que produeix lleis. Per aquest motiu, es podria afirmar que, a causa de la seva dimensió revolucionària, el debat implica l'anomenat *pouvoir originaire*. Tot el que està en joc aquí podria considerar-se com a fets purs, *de facto*, o de política pura, a diferència de normes, *de jure*, o de dret. És per això que la discussió pot molt bé emmarcar-se en termes polítics, ètics o filosòfics, i no exclusivament des d'una perspectiva legalista.

No obstant, diverses normes i documents legals tracten explícitament el tema de l'autodeterminació, la independència, la secessió, etc. i ofereixen pistes per a elaborar les modalitats d'aplicació del *Dret de Decidir*, incloses resolucions de les Nacions Unides, actes de la Conferència sobre Seguretat i la cooperació a Europa, opinions consultives de la Cort Internacional de Justícia i del Tribunal de Justícia europeu, etc. Des del punt de vista del dret viu, els actors jurídics que han tractat el *Dret a Decidir* han fet referència, si no sempre a normes legals precises, almenys a principis fonamentals que estan intrínsecament vinculats a una organització constitucional de controvèrsia política, amb una forma de jurisprudència transconstitucional emergent sobre el *Dret de Decidir*. Encara que no es tradueixi en un cos determinat de dret vinculant, i menys encara en un codi per a processos secessionistes, ofereix un pla per a un procés de deliberació i presa de decisions el més "constitucional" possible.

Està completament fora de l'abast d'Espanya la possibilitat d'aquesta mena de constitucionalisme? Tot i que Madrid ha mostrat una clara reticència, i fins i tot la jurisprudència més recent del Tribunal Constitucional hi és bastant hostil, sembla que no. En la seva decisió relativa a la Resolució del Parlament de Catalunya que aprova la Declaració de sobirania i el *Dret a Decidir* del poble de Catalunya, el Tribunal Constitucional espanyol va rebutjar la idea de la sobirania catalana. No obstant això, pel que fa al *Dret de Decidir*, es va

inspirar en la Cort Suprema de Canadà, la qual va citar explícitament, deixant clar que aquesta iniciativa política estava relacionada amb els principis constitucionals de “legitimitat democràtica”, “pluralisme” i “legalitat”, principis compartits per Espanya i Catalunya. Aquesta va presentar dits valors com a marc de tot el procés del Dret de Decidir, que es va descriure basat en la legitimitat democràtica, la transparència, la cohesió social, l'europeisme, la representació parlamentària, la participació, el diàleg i la legalitat. El Tribunal Constitucional va advertir que la majoria d'aquests principis es proclamaven a la Constitució espanyola. També ho relacionava amb allò fonamental amb que el poble espanyol s'havia expressat compromès des del 1978, per la qual cosa finalment va decidir que no hi havia una violació de la Constitució quan a la Declaració de Catalunya s'invocava el *Dret a Decidir*.

CONCLUSIONS INTERMÈDIES

En una primera conclusió—o més precisament, no per concloure sinó tot al contrari, per obrir l'espai a la deliberació racional—aquest apartat mostra que no existeix cap veritat absoluta. Res no es resol, no hi ha res segur, excepte la necessitat de debatre i discutir segons el que s'ha desenvolupat com a corpus transconstitucional de valors compartits que només revela les condicions prèvies dels valors més estimats del constitucionalisme contemporani. Això no facilita les coses, però almenys permet a tots els grups d'interès saber on situar-se i quina és la seva responsabilitat. És necessari confrontar directament la legitimitat del *Dret a Decidir* perquè, com va escriure una vegada René Lévesque: “*À coté des forces aveugles et de tous les impondérables, il faut croire que ce sont encore essentiellement les hommes qui font l'histoire.*” (Al costat de les forces cegues i de tots els imponderables, cal creure que encara són essencialment els homes que fan l'història.)

ES POT NEGAR LEGALMENT EL “DRET DE DECIDIR”?

En un tercer apartat, el document exposa que l'expressió del *Dret a Decidir* és legítim segons el dret internacional, fins i tot mitjançant el referèndum unilateral. Aquest apartat analitza l'opinió consultiva del 2010 de la Cort Internacional de Justícia (CIJ) sobre Kosovo, que sosté que el dret internacional no prohibeix les declaracions unilaterals d'independència. També estudia trenta anys de pràctica estatal internacional i considera que 24 de les entitats subestats que van exercir el dret de decidir, la meitat, ho feren sense el consentiment de l'estat matriu. A més a més, 18 d'aquests 24 intents unilaterals van concloure amb èxit a l'establiment de nous Estats. Dit això, la pràctica estatal demostra que els que exerceixen el Dret a Decidir unilateral haurien de negociar amb l'estat matriu després d'exercir aquest dret.

Tal com es demostra a suara, aquest document proposa que el *Dret a Decidir* basa en fonaments substanciosos i sòlids, tant polítics, morals i filosòfics. No obstant això, l'exercici d'aquest dret per part de Catalunya el 2017 ha estat disputat (i finalment denegat) als catalans per les autoritats de l'Estat espanyol.

No es pot interpretar l'ordre jurídic constitucional espanyol aïllat dels seus contextos europeus i internacionals. En aquest sentit, ni la legislació positiva internacional ni la pràctica internacional prohibeixen l'exercici del dret d'autodeterminació per part de Catalunya. Ans al contrari, la pràctica extensa i recent mostra l'aparició de nous estats a Europa, fins i tot sense l'aprovació de l'Estat matriu. De manera idèntica, el dret europeu, principalment el de la UE, però també Conveni Europeu de Drets Humans (CEDH), no només no prohibeix l'exercici del dret a l'autodeterminació dels pobles europeus disposats a unir-se a una "Unió cada vegada més estreta entre els pobles d'Europa", sinó que permet fonamentar l'exercici d'aquest dret en la llei europea de Drets Humans, i fins i tot derivar-lo dels drets de ciutadania de la UE.

Sovint s'entén el constitucionalisme com un mitjà per a proclamar i protegir els valors polítics fonamentals, incorporant-los en un document específic. Al resistir el canvi i imposar-se a les normes contradictòries, les constitucions semblen ser "la llei suprema de la terra". No obstant, les constitucions no es poden considerar gravades en pedra. Ser fidel al propi projecte del constitucionalisme imposa subratllar el caràcter intrínsecament inestable de les normes constitucionals, el que permet la continuació d'una deliberació justa sobre la comprensió de la pròpia comunitat com a actor polític. El *Dret a Decidir* de Catalunya ofereix un cas concret per a demostrar alhora tant la sinceritat com la viabilitat del constitucionalisme espanyol.

Cap ordre constitucional liberal reserva el dret d'interpretació constitucional al Tribunal Constitucional. L'ordre constitucional espanyol no ha estat fins ara l'excepció a aquesta regla, i el significat constitucional actual del text constitucional ha de ser co-construït entre diversos actors institucionals, ja que la funció de les Constitucions és la de consagrar "normes essencialment controvertides". Així doncs, el procés d'interpretació constitucional ha de tenir en compte els valors europeus com "el respecte a la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'estat de dret i el respecte dels drets humans, inclosos els drets de les persones pertanyents a minories", tal com s'indica a l'article 2 del Tractat de la Unió Europea (TUE). En conseqüència, és anòmla l'actual obsessió del Govern espanyol de demanar al Tribunal Constitucional una interpretació definitiva de la Constitució.

El dret internacional està ben desenvolupat a la primera fase del procés cap a la independència, és a dir, el dret de l'entitat subestatal a decidir el seu destí polític i incloure una declaració d'independència. El dret internacional també està ben desenvolupat a la tercera fase, és a dir, el que es requereix per a què un estat es consideri independent i legítim. La segona fase, és a dir, el marc legal entre una declaració d'independència i el

reconeixement de la condició de l'estat, està menys desenvolupada segons el dret internacional. Per això, defensem a les nostres conclusions recórrer al "marc de sobirania meritada" per a gestionar la fase intermèdia.

CONCLUSIONS INTERMÈDIES

Tal i com mostra aquest apartat, és necessari des del punt de vista empíric, i fructífer des del normatiu, renunciar a la recerca d'un intèrpret constitucional suprem. El que és crucial en un estat constitucional que sigui fidel a les ambicions del constitucionalisme, és el diàleg continuat i el compromís amb els valors i principis constitucionals. Només això farà de la constitució un document viu, infós per les interpretacions concursants dels valors i dels principis que, per la seva pròpia naturalesa, admeten diverses lectures i concepcions. La recerca de la paraula final és inútil, il·lusòria i possiblement letal des del punt de vista polític per a una comunitat deliberativa sana. El debat és molt més obert del que es podria pensar a primera vista si s'examina amb excessiva celeritat les característiques bàsiques del constitucionalisme contemporani, especialment tal i com s'il·lustra al sistema constitucional espanyol. Lluny de ser pertorbador del projecte constitucional que es va adoptar el 1978, el dret català a decidir el seu futur polític demostra amb precisió un veritable compromís amb el diàleg constitucional continu, legítim en una societat oberta. Per això simplement rebutjar aquesta reivindicació com a "inconstitucional" no pot ser una actitud que respongui a l'alt nivell de moralitat política que imposa l'ideal del constitucionalisme.

Al final, queda clar que el constitucionalisme contemporani, com a mitjà per organitzar la convivència política i promoure projectes col·lectius basats en la limitació del poder polític i la protecció dels drets fonamentals, no es pot entendre de forma fructífera si és com a dispositiu per a la rigidificació, cosa que pot conduir a l'estancament polític. Tal com va suggerir l'erudit americà Louis Michael Seidman, les constitucions s'haurien d'entendre com a estructures d'inestabilitat, fins i tot concedint a cada grup i cada individu un "dret a la pertorbació" que garanteixi una deliberació justa i saludable permanent sobre el coneixement propi de la comunitat global com a actor històric.

ÉS LEGÍTIMA L'ORGANITZACIÓ D'UN REFERÈNDUM L'1 D'OCTUBRE DE 2017 PER PART DE LES AUTORITATS CATALANES?

A l'apartat final, aquest document contempla com podria exercir Catalunya el seu *Dret a Decidir* en el context de la Unió Europea. Aquest apartat suggereix que Catalunya podria seguir una estratègia de "sobirania limitada" amb la UE. L'apartat mostra com els tractats de la UE no impedeixen que les entitats subestatals puguin exercir el seu *Dret a Decidir*. Els drets del Tractat de la Unió Europea, com ara el dret a la igualtat d'accés a les institucions de

la UE i la plena participació en la vida democràtica de la UE, legitimen encara més el Dret dels ciutadans catalans de decidir llur destí polític a través del referèndum unilateral.

El dret a l'autodeterminació va ser inicialment reivindicat i exercit pels residents de les Colònies d'Amèrica del Nord que van declarar la independència el 4 de juliol de 1776. Durant el segle XVIII, la majoria de les colònies de les Amèriques van exercir el dret a l'autodeterminació i es van convertir en Estats independents. El principi d'autodeterminació es va transposar progressivament al Dret internacional al finals de la Primera Guerra Mundial i va jugar un paper important en la creació de nous estats a Europa de l'Est.

Després de la Segona Guerra Mundial, la Carta de les Nacions Unides estableix com un dels seus objectius més fonamentals “desenvolupar relacions amistoses entre nacions basades en el respecte del principi d'igualtat de drets i autodeterminació dels pobles”, per tant, reconeixent en una llei internacional positiva la igualtat de drets i d'autodeterminació dels pobles. Això serà posteriorment transposat com un dret per a tots els pobles, fonamentat en la Llei de drets humans.

El dret europeu, en canvi, no va posar cap èmfasi explícit en el dret dels pobles a l'autodeterminació. Ni el Consell d'Europa ni la UE expressen específicament el dret a l'autodeterminació. A mitjans dels anys setanta (principis de Hèlsinki de 1975) i principis dels noranta (Carta de París del 21 de novembre de 1990 per a una nova Europa) l'Organització per la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE) fa referència al dret de les persones a l'autodeterminació. Tanmateix, ni els principis d'Hèlsinki ni la Carta de París es consideren documents legalment exigibles i, per tant, no constitueixen dret europeu positiu. Aquesta absència de qualsevol disposició explícita del Dret europeu ha conduït a conjetures i opinions divergents entre acadèmics i autoritats sobre les possibilitats de fonamentar en el dret europeu el dret a l'autodeterminació.

El dret europeu no prohibeix de cap manera l'exercici del dret d'autodeterminació dels pobles europeus. Ans al contrari, el dret europeu reconeix i els Tractats de la UE fomenten el dret a l'autodeterminació dels pobles, tant a través de disposicions del Tractat com a les pràctiques persistents de les institucions de la UE i dels Estats membres.

És més, la pertinença a la UE no proporciona cap “protecció” addicional a la identitat nacional o la integritat territorial dels Estats membres. La protecció de la integritat territorial dels Estats només s'aplica en la relació *entre* els Estats, i no per a dissuadir el *Dret a Decidir* sobre el seu futur d'una nació inclosa en un estat ja existent. De fet, els Estats membres de la UE no són lliures d'exercir les seves pròpies competències pel que fa a la seva identitat nacional o autoritat territorial tal i com desitgin; es veuen obligats per la seva pertinença a la UE, i en particular pel deure de respectar els “valors europeus” tal com s'exposen explícitament a l'article 2 del TUE. La legislació de la UE estableix, per tant, un marc legal en el qual s'ha de tractar aquesta situació.

El dret de la UE fa algunes referències als “pobles” i reconeix clarament el dret a l'autodeterminació o la codecisió d'aquells pobles europeus que tenen el seu propi Estat europeu. A més a més, la legislació de la UE no és dret internacional clàssic, que tracta sobretot la relació entre els Estats i l'organització internacional, sinó que constitueix, tal com va declarar la Corte Europea de Justícia (CEJ) el 1963, “un nou ordre jurídic del dret internacional en benefici dels quals els Estats han limitat els seus drets sobirans, tot i que a àmbits limitats, els subjectes del qual comprenen no només els Estats membres, sinó també els seus ciutadans. Independentment de la legislació dels Estats membres, el dret comunitari per tant no només imposa obligacions als individus, sinó que també vol conferir-los drets que formen part del seu patrimoni legal”.

CONCLUSIONS INTERMÈDIES

La legitimitat democràtica a nivell català i espanyol pot ser legítima, tot i que el principi de preferència externa limita la capacitat d'Espanya d'oposar-se permanentment a l'elecció democràtica de Catalunya. Tanmateix, quan concorren competències legítimes contraposades, les autoritats democràtiques tenen el deure de negociar. A més a més, en una autèntica democràcia liberal, l'estat de dret no pot imposar-se a la legitimitat democràtica, ni viceversa; per tant, en un Estat democràtic modern, l'estat de dret i la legitimitat democràtica han de reconciliar-se i no es poden contraposar a llarg termini. En el context d'una votació d'autodeterminació, com és el cas, el marc nacional és inevitablement inadequat, ja que els processos democràtics existents per fer front a aquesta qüestió no han permès emergir una solució o un procés adients. Sembla necessari un canvi d'escala, justificant a nivell local o internacional l'organització d'un referèndum.

Per tant, si les autoritats nacionals espanyoles neguen el dret a Catalunya de negociar el seu *Dret a Decidir* dins del marc polític espanyol, l'única via que queda per a les autoritats de Catalunya és la convocatòria d'un referèndum d'autodeterminació. Malgrat això, la pràctica internacional mostra que els processos d'autodeterminació sempre es basen en un procediment de negociació, i els experts recomanen l'exploració d'un procés de negociació de sobirania meritada.

L'EQUIP

DR. NICOLAS LEVRAT

L'equip és coordinat pel Dr. Nicolas Levrat, professor de Dret Internacional i Europeu de la *Universitat de Ginebra*. És el director del *Departament de Dret Internacional i Organització Internacional* de la *Facultat de Dret* des del 2016. El 2012 va fundar l'*Institut d'Estudis Globals* de la *Universitat de Ginebra*, que acull avui prop de 1.300 estudiants i més de 100 investigadors. Anteriorment fou director de l'*Institut Europeu de la Universitat de Ginebra* del 2007 al 2013. Va ser també funcionari europeu del *Consell d'Europa* del 1991 al 1994 i professor de la *Université Libre de Bruxelles* del 1998 al 2004. Va rebre el seu doctorat a la *Universitat de Ginebra* el 1992.

Els seus interessos de recerca se centren en el dret institucional europeu; Democràcia; Federalisme; Governança local, regional i multinivell; I els drets de les minories, i ha investigat recentment el dret global. És l'autor o editor de 20 llibres sobre aquests temes. El Dr. Levrat ha realitzat estudis per a nombrosos governs, el Consell d'Europa, el Comitè de les Regions, la Comissió Europea i el Banc Mundial. També promou estudis interdisciplinaris dins de les universitats europees. És membre de nombroses societats acadèmiques i és cofundador i l'actual vicepresident de la *Societat de Dret Transnacional i Global*

DRA. SANDRINA ANTUNES

Sandrina Antunes és professora adjunta del Departament de Relacions Internacionals i Administració Pública de la *Universidade do Minho* de Braga, Portugal, i investigadora del *Centre d'Investigació per a l'Estudi de la Política* a la *Universitat de Brussel·les* a Bèlgica. Actualment és la directora del Grau en Ciències Polítiques i la directora adjunta del *Centre de Recerca en Ciències Polítiques* de la *Universidade do Minho*. Llicenciada en Relacions Internacionals per la *Universidade do Minho* i doctora en Ciències Polítiques per la *Université Libre de Bruxelles*. Ha treballat per al Comitè Europeu de les Regions i per a l'Assemblea de les Regions Europees. Ha estat investigadora visitant a la *London School of Economics* i a la *Universitat d'Edimburg*. Treballa preferentment sobre el regionalisme i el nacionalisme, i té un interès particular en els partits polítics nacionalistes. Els seus principals interessos de recerca estan relacionats amb la dinàmica de la mobilització territorial a Europa, que va des dels partits polítics regionalistes i nacionalistes fins als actors econòmics. Té un interès particular en les formes evolutives d'activitats para-diplomàtiques i activitats de lobby a Europa. També està interessada en els processos autonòmics, federalistes i regionalistes dins de totes les classes de sistemes polítics. També és col·laboradora científica de l'*Institut Gallec de Recerca*, i al *Centre Maurits Coppieters*, un think tank patrocinat pel grup ALE del Parlament Europeu, que promou la investigació sobre regionalisme i nacionalisme a Europa.

DR. GUILLAUME TUSSEAU

El Dr. Guillaume Tusseau és professor de dret públic a la *Facultat de Dret de Sciences Po*, a París, i és membre de l'*Institut Universitaire de France* i del *Centre Bentham*. És llicenciat per l'*Institut d'études politiques* de Tolosa de Llenguadoc, un Màster en Dret Públic i un Màster en Teoria Jurídica. Va obtenir el seu doctorat en dret públic per la *Universitat Paris X – Nanterre*. També va obtenir un doctorat *honoris causa* per la *Universidad Privada Antonio Guillermo Urrelo* a Cajamarca, Perú. Ha estat professor visitant a la *London School of Economics*.

Els seus principals camps d'especialització són el dret constitucional, especialment el control constitucional comparatiu i la teoria jurídica. Ha ensenyat extensament en ambdós camps, tant a França com a l'estranger. Ha escrit diversos llibres i articles, entre els quals *Jeremy Bentham et le droit constitutionnel. Une approche de l'utilitarisme juridique* (Paris: L'Harmattan, 2001); *Les normes d'habilitation* (Paris: Dalloz, 2006), *Contre les « modèles » de justice constitutionnelle. Essai de critique méthodologique* (Bologna: Bononia UP, 2009), i amb Olivier Duhamel, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, 4th ed. (Paris: Le Seuil, 2016).

DR. PAUL R. WILLIAMS

El Dr. Paul R. Williams és el president i cofundador del *Public International Law & Policy Group* (PILPG) i és el catedràtic de Dret i Relacions Internacionals Rebecca I. Grazier de la *American University* de Washington, DC. Des del 1995, PILPG ha proporcionat assistència legal *pro bono* als estats i governs en relació amb les negociacions de pau i la redacció de les constitucions posteriors al conflicte. El 2005, el Dr. Williams va ser nominat al Premi Nobel de la Pau per una dotzena dels seus clients *pro bono* governamentals pel seu treball assessorant-los sobre negociacions de pau i qüestions de successió estatal.

El Dr. Williams és un expert destacat en qüestions de reconeixement d'estats, d'autodeterminació i successió d'estats. Com a advocat-assessor de l'*Oficina d'Assessoria Jurídica del Departament d'Estat* dels Estats Units, va assessorar el govern dels Estats Units sobre qüestions de successió estatal a l'antiga Unió Soviètica, a Europa de l'Est i als Balcans. Des d'aleshores, el Dr. Williams ha assessorat al president de Macedònia, al govern de Kosovo, als funcionaris del Sudan del Sud i al ministre d'Afers Exteriors de Montenegro sobre qüestions de successió i independència estatal. També ha escrit més d'una desena de publicacions sobre aquests temes i ha proporcionat comentaris d'experts a la *Cambra de Representants dels EUA* sobre la sobirania i l'autodeterminació.

El Dr. Williams també ha estat membre de l'Associació Sènior del *Carnegie Endowment for International Peace*, conseller del Consell Executiu de la *Societat Americana de Dret Internacional* i membre del *Council of Foreign Relations*. Va rebre el seu *juris doctor* de la *Stanford Law School* i el seu doctorat de la *Universitat de Cambridge*.